

ВІДГУК

**офіційного опонента Резніченка Семена Васильовича
на дисертацію Зверховської Валентини Францівни
"Культурні цінності як об'єкти цивільних прав", подану на
здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність обраної теми. Проведення в Україні радикальних економічних реформ, перетворення політичної системи і зміцнення державності об'єктивно пов'язані з підвищенням ролі охорони культурної спадщини України. Досвід реформування законодавчої бази щодо культурних цінностей в Україні виявив ряд об'єктивних труднощів початкового етапу цього процесу, що вимагає більш поглибленого науково-теоретичного осмислення. Однією із проблем є збереження і вдосконалення форм використання та захисту культурних цінностей. Важко сперечатися з тим, що саме культурний образ країни зазвичай привертає основну увагу світової спільноти і він же формує в неї почуття поваги до таланту і працьовитості народу, його самобутності.

Зрозуміло, що вирішення названого вище актуального завдання здебільшого залежить від наукового осмислення цілого комплексу питань, пов'язаних із збереженням і примноженням національної культурної спадщини. Тим часом на сьогодні в Україні не сформована єдина державна концепція державного забезпечення збереження і розвитку культурної спадщини, належним чином не визначений її правовий статус, немає єдиного і прийнятного більшістю вчених і практиків поняття культурної цінності, відсутня наукова типологія об'єктів культурних цінностей, не визначена стратегія їх правового захисту.

Серед таких проблем особливо помітною стає відсутність належної законодавчої бази, покликаної регламентувати питання збереження, використання та захисту об'єктів культурної спадщини країни.

Особливий інтерес до дослідження цивільно-правового режиму культурних цінностей обумовлений, у першу чергу, тим, що зазначені цінності традиційно є предметом підвищеного суспільного інтересу. Вони привертають до себе увагу як осередок творчого потенціалу людства, незамінна частина матеріального світу, що лежить в основі культурного розмаїття.

Пильна увага до питань цивільно-правового режиму культурних цінностей пояснюється і специфікою розглянутих об'єктів. З одного боку, культурні цінності є об'єктами цивільних прав, отже, відносини, що складаються з приводу них, регулюються цивільним правом на підставі властивого йому принципу диспозитивності. З іншого боку, велика значущість досліджуваних об'єктів зумовлює особливе ставлення держави до питань охорони культурних цінностей. Наслідком цього є застосування до зазначеної сфери відносин норм адміністративного та кримінального права, для яких характерним є імперативний метод.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що проблеми цивільно-правового режиму культурних цінностей є актуальними з точки зору теорії, позитивного права та правозастосовчої практики.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні як загальнонаукових (діалектичний, логічний, системно-структурний та ін.), так і спеціальних методів (історичний, порівняльний та ін.), які в сукупності були застосовані для з'ясування сутності та особливостей культурних цінностей за цивільним законодавством України. Зокрема, діалектичний метод дозволив розглянути проблематику цивільного обігу культурних цінностей на основі аналізу процесу взаємозв'язку між абсолютними і відносними правовідносинами (підрозділи 3.1, 3.2).

Історичний метод використовувався для з'ясування концептуальних засад правового регулювання цивільного обігу культурних цінностей у римському праві, дореволюційному цивільному праві Російської імперії, цивільному та сімейному праві радянського періоду, а також сучасному

цивільному праві України (підрозділ 2.1). Метод логічного аналізу застосовувався для встановлення змісту та спрямованості норм законодавства, які регулюють відносини, що виникають у сфері цивільного обігу культурних цінностей (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2). При визначенні ознак культурних цінностей використовувався системно-структурний метод, що дав можливість дослідити причинно-наслідкові зв'язки між правовими явищами, між цілим та його частиною (підрозділ 2.2). Порівняльний метод дозволив виявити схоже та відмінне у правових нормах щодо культурних цінностей у сучасному цивільному законодавстві на різних етапах його розвитку з відповідними положеннями законодавства зарубіжних країн (підрозділ 2.2).

Висновки і рекомендації, отримані в процесі дослідження, ґрунтуються на глибокому аналізі вітчизняних та зарубіжних джерел з питань цивільного права України та зарубіжних країн, енциклопедично-довідкової літератури, а також матеріалів судової практики. Ґрунтовною є джерельна база дисертації, яку складають 253 праці, що свідчить про достовірність зроблених дисертанткою висновків. Таким чином, сформульовані у дисертації наукові положення, висновки і рекомендації мають високий рівень обґрунтованості, що забезпечує їх достовірність.

З огляду на новизну наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та повноту їх викладу в опублікованих працях, слід відмітити, що дисертація Зверховської В.Ф. є першим в Україні комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем обігу культурних цінностей за сучасним цивільним законодавством України.

У роботі надана характеристика культурних цінностей в якості об'єктів цивільних прав, виявлена специфіка зазначених об'єктів, сформульовані визначення основних понять, необхідних для здійснення правового регулювання суспільних відносин, що складаються з приводу культурних цінностей; надана класифікація та характеристика основних видів культурних цінностей, передбачених цивільним законодавством України;

проведено наукове дослідження питань, пов'язаних із здійсненням речових прав та, зокрема, права власності на культурні цінності, досліджена правова природа обмежень здійснення прав володіння, користування і розпорядження культурними цінностями; розглянуто культурні цінності як об'єкти зобов'язальних відносин, виявлена специфіка договірних зобов'язань щодо культурних цінностей та розроблені важливі пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання культурних цінностей.

Цілком логічними та обґрунтованими є висновки дисертанта, які стосуються особливостей правового регулювання культурних цінностей за сучасним цивільним законодавством України. Так, можна підтримати пропозицію щодо необхідності запровадження у цивільне законодавство України категорії культурних цінностей світового значення. Автором при цьому пропонується визначати культурну цінність світового значення як нерухому чи рухому річ, включену до Списку об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

У роботі зроблено також цікавий та обґрунтований висновок про те, що правила цивільного законодавства про знахідки можуть бути використані лише щодо культурних цінностей, не внесених до відповідних реєстрів. Культурні цінності, що знаходяться на державному обліку, не можуть визнаватися знахідкою, оскільки встановити їх власника можна за даними відповідного реєстру.

Обґрунтованим є висновок про те, що охоронні договори не є цивільно-правовими договорами, а являють собою лише конкретизацію обов'язків власника пам'ятки культурної спадщини, які встановлені законом. Охоронні договори укладаються у обов'язковому порядку не лише з власниками, але й з користувачами пам'ятки культурної спадщини.

Цікавими, хоча і не безспірними, є авторські визначення нерухомих та рухомих культурних цінностей. Нерухомими культурними цінностями пропонується визнавати об'єкти, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та втрати їх археологічного, естетичного, етнологічного,

історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього значення. До рухомих культурних цінностей належать речі, що можна вільно переміщувати у просторі та які мають археологічне, естетичне, етнологічне, історичне, мистецьке, наукове чи художнє значення.

Аргументованою видається пропозиція дисертанта про законодавче закріплення обов'язкової письмової форми договору купівлі-продажу рухомих та нерухомих культурних цінностей, а також нотаріальне посвідчення договору купівлі-продажу нерухомих культурних цінностей.

Всі зазначені положення дисертаційного дослідження містять елементи новизни і є вагомим вкладом у теорію цивільного права та практику застосування положень речового та договірного права України.

Результати дослідження мають не лише наукове, а й практичне значення та можуть бути використані у сфері законотворчості – при вдосконаленні положень актів цивільного законодавства України щодо культурних цінностей та низки положень речового та зобов'язального права; у науково-дослідницькій сфері – для подальших наукових розвідок у галузі речового та договірного права України; у навчально-методичній роботі – при підготовці підручників та навчальних посібників з цивільного права України.

Основні теоретичні положення та висновки викладені у 9 публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Оформлення дисертації та автореферату відповідає вимогам ВАК України. За своїм змістом автореферат є ідентичним основним положенням тексту дисертаційного дослідження.

У своєму дослідженні В.Ф. Зверховська продемонструвала високий теоретичний рівень викладу матеріалу, вміння застосовувати різноманітні методи наукового пізнання, аналізувати законодавчі акти, судову та іншу

практику, коректно полемізувати з іншими авторами, аргументовано обстоювати свою точку зору.

Позитивно в цілому оцінюючи зміст дисертації та автореферату, разом з тим слід висловити і певні побажання та зауваження, які потребують або додаткової аргументації, або спеціальних пояснень під час захисту дисертації:

1. На стор. 9-10 дисертації автором зазначається, що правила цивільного законодавства про знахідки можуть бути використані лише щодо культурних цінностей, не внесених до відповідних реєстрів. Культурні цінності, що знаходяться на державному обліку, не можуть визнаватися знахідкою, оскільки встановити їх власника можна за даними відповідного реєстру. При цьому у роботі не зазначається який спеціальний правовий режим передбачений для знахідок, одержаних у результаті археологічних досліджень.

2. До Конвенції ЮНЕСКО «Про охорону нематеріальної культурної спадщини» приєдналося близько 100 держав світу, у багатьох країнах прийняті національні програми збереження об'єктів нематеріальної спадщини. Оскільки Україна приєдналася до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини тільки у 2008 р., тому дослідження з визначення українських шедеврів, які можуть презентувати нашу державу світовій спільноті, лише тільки розпочаті. В Україні чимало нематеріальних об'єктів, які можуть презентувати Україну у світі (писанкарство, українське гончарство, петриківський розпис тощо). Вважається, що у цивільному законодавстві України має бути передбачено порядок патентування оригінальних зразків нематеріальної культурної спадщини. Зазначене є актуальним з огляду на те, що створення реєстрів нематеріальних об'єктів на сьогодні вже практикується багатьма державами, у тому числі й сусідніми, що не виключає можливості занесення зразків культурної спадщини України до культурного надбання інших держав. З приводу цього бажано було б

почути при захисті думку автора щодо заходів збереження об'єктів нематеріальної культурної спадщини України.

3. На стор. 84 дисертації зазначається, що на сьогодні гостро постає проблема збереження культурної спадщини Т.Г. Шевченка, про що свідчить негативний стан збереження окремих об'єктів, пов'язаних з культурною спадщиною Т.Г. Шевченка, зменшення її виховної ролі, зниження рівня туристичної привабливості окремих регіонів держави. При цьому автор не зазначає яким має бути підхід до збереження та популяризації літературної спадщини Т.Г. Шевченка, окремих колекцій та зібрань, а також творів літератури і мистецтва, пов'язаних з його життям, творчістю та вшануванням його пам'яті.

4. У розділі 3 роботи «Особливості цивільного обігу культурних цінностей» культурні цінності розглядаються як об'єкти права власності та об'єкти зобов'язальних відносин. При цьому у роботі відсутнє обґрунтування обраного напрямку дослідження. Наприклад, не зрозуміло чому у роботі не розглянуті особливості спадкування об'єктів культурної спадщини.

5. І, останнє, робота тільки виграла б, якби автор приділила увагу також дослідженню міжнародних документів щодо охорони культурних цінностей.

Загалом висловлені критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, оскільки більшість із них належить до спірних і не стосується основних, концептуальних положень дисертації.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки і рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною і мають не лише теоретичне, а й практичне значення.

Підсумовуючи аналіз дисертації Зверховської Валентини Францівни "Культурні цінності як об'єкти цивільних прав", можна дійти такого загального висновку: вона є послідовним, системним, обґрунтованим та

завершеним дослідженням за спеціальністю 12.00.03, відповідає основним вимогам, що висуваються до такого виду робіт (п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» від 24 липня 2013 р. № 567), а її автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

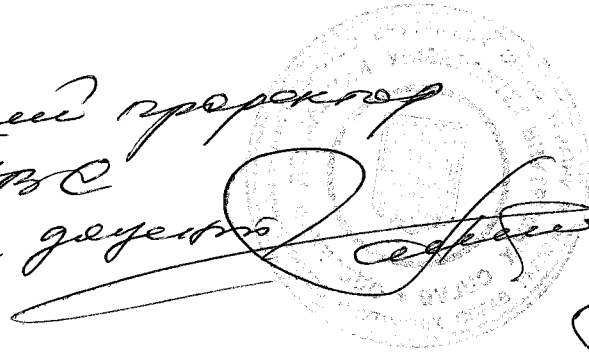
**Кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ**

С.В. Резніченко

10 вересня 2015 року

*Сергій Сергійович
Анбун*
к.ю.н., доцент

С.В. Анбун